

АЎТОГРАФЫ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА

Крыніца друкавання: Гарэлік, Н. Аўтографы Максіма Багдановіча / Ніна Гарэлік // Роднае слова. — 2011. — № 12. — С. 19-21.

Рукапісы Максіма Багдановіча – аўтографы твораў, лістоў, нататак, надпісаў і іншых матэрыялаў – каштоўная крыніца ведаў пра мастацкі свет паэта, дакументальна засведчаныя моманты яго жыццёвай і творчай біяграфіі. Побач з друкаванымі творамі аўтографы важкія як найбольш аўтарытэтныя крыніцы тэксту.

Неацэннымі па значнасці матэрыяламі карысталася ў свой час Літаратурная камісія Інстытута беларускай культуры, калі працавала над першым Поўным зборам твораў М. Багдановіча, які выйшаў з друку ў 1927 – 1928 гг. Гэта быў архіў Максіма, захаваны падчас пажару 1918 г. у Яраслаўлі бацькам паэта Адамам Ягоравічам Багдановічам і перададзены ім у Інбелкульт у 1923 г.

Пра багацце гэтага архіва сведчыць захаваны “Апіс рукапісаў М. Багдановіча і матар’ялаў да яго біяграфіі”, зроблены сакратаром Інбелкульту В. Мачульскім. Ім і іншымі членамі Літаратурнай камісіі былі расчытаны і падрыхтаваны да друку ў акадэмічным выданні «...156 вершаў, 6 апавяданняў і 16 артыкулаў. Апроч таго, значная колькасць іх выкарыстана ва ўвагах (каментарыях) да 1-га тому як варыянты да вершаў, якія перадрукаваны з “Вянка” і розных перыядычных выданняў».

У дакладзе “Літаратурная Камісія Інбелкульту ў працэсе працы над зборам твораў М. Багдановіча” прафесар І. Замоцін, які яе ўзначальваў, адзначаў: «Агульны лік усіх вершаў, з якіх будзе складзены першы том сабрання твораў М. Багдановіча, будзе каля 300. Калі прыняць пад увагу, што да цяперашняга часу надрукавана было толькі каля 150 вершаў (95 в. у “Вянку” і каля 50 у розных выданнях), то, гэтакім чынам трэба сказаць, што лік вершаў для выдання Багдановіча працаю Камісіі падвоены».

Выдадзены на аснове рукапіснага архіва першы Поўны збор твораў М. Багдановіча стаў крыніцай для наступных выданняў твораў паэта. На жаль, архіў, які захоўваўся ў Інбелкульце, а пасля ў Акадэміі навук БССР, страчаны падчас Вялікай Айчыннай вайны.

Цяпер вядома невялікая колькасць рукапісаў М. Багдановіча, якія захоўваюцца ў архівах, музеях, кнігасховішчах Беларусі, а таксама блізкага і

далёкага замежжа. Так, у Літаратурным музеі М. Багдановіча знаходзіцца восем аўтографу паэта. Н. Ватацы, нястомная збіральніца спадчыны Максіма і стваральніца гісторыка-літаратурных артыкулаў, кніг і бібліяграфічнага даведніка пра паэта, перадала ў музей прывезеныя ёю ў 1964 г. з г. Горкага ад Н. Кунцэвіч, стрыечнай пляменніцы М. Багдановіча, рукапісны зборнік “Зеленя”, аўтарскія прысвячэнні на асобным адбітку артыкула “Краса и сила” і дзвюх кнігах “Вянок”.

Сёння зборнік “Зеленя” – найвялікшая каштоўнасць і гонар Літаратурнага музея М. Багдановіча. Ён уяўляе з сябе сшытак з паштовай паперы ў лінейку, прашыты скрэпкамі ад вучнёўскага сшытка. Старонкі не пранумараваны. Тэкст напісаны прыгожым, выразным почыркам, без выпраўленняў і памарак, чорным чарнілам.

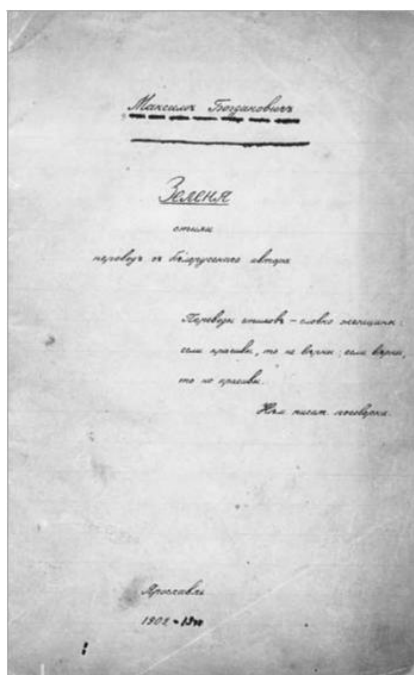
Першая старонка рукапісу – тытульная з тэкстам “Максим Богданович. Зеленя. Стихи. Перевод с белорусского автора. Ярославль. 1909 – 1913 гг.”. Пасля падзагалоўка справа тэкст: “Переводы стихов – словно женщины: если красивы, то неверны; если верны, то некрасивы. Нем. писат. поговорка”. Другая старонка без тэксту. На трэцяй старонцы ўверсе справа прысвячэнне “Нюте”. Чацвёртая старонка зноў без тэксту.

Пачынаючы з пятай старонкі ідуць 24 старонкі тэксту з 22 вершамі М. Багдановіча ва ўласных перакладах на рускую мову. Кожны верш пачынаецца з паловы старонкі; калі працягваецца на наступнай, запаўняе ўсю старонку. Толькі на 17-й старонцы верш напісаны ад пачатку старонкі.

Колькі слоў пра Нюту, Ганну Іванаўну Гапановіч, – стрыечную сястру Максіма. У той час калі М. Багдановіч падарыў Нюце “Зеленя”, яна вучылася на Вышэйшых жаночых курсах у Маскве на аддзяленні матэматыкі і астраноміі. Мела выдатныя здольнасці ў гэтых дысцыплінах. Ёй прадказвалі вялікую навуковую будучыню. Прыгожая, абаяльная, удумлівая і разважлівая, гэта быў, па словах Н. Кунцэвіч, “...адзіны чалавек у нашай сям’і, з якім Адам Ягоравіч размаўляў як з роўняй, не павучаючы, з думкай якога па тэарэтычных пытаннях ён лічыўся”. Таму і Максім, які таксама хацеў ведаць думку Нюты пра свае вершы, зрабіў для яе аўтапераклады: беларускай мовы яна не ведала.

У час Першай сусветнай вайны Нюта выйшла замуж за Яўгена Селіваноўскага, які ў хуткім часе быў прызваны ў войска і загінуў. Скончыць Вышэйшыя жаночыя курсы не ўдалося, бо ў гады разрухі было цяжка жыць, а на руках засталася дзіця. Нюта пераехала ў Ніжні Ноўгарад, працавала ў фатаграфіі Дзмітрыева і выхоўвала дачку Кацю. Памерла 24 мая 1941 г.

Ганна Іванаўна і яе дачка Кацярына Селіваноўская, а пасля іх нашчадкі праз усё жыццё захоўвалі “Вянок” з дарчым надпісам “*Сестрице Нюте на память отъ любящаго ее автора. М. Богдановичъ. 22.III.1914 г.*” і рукапісны зборнік “Зеленя”.

Тытульная старонка рукапіснага зборніка “Зеленя” Максіма Багдановіча.

Акрамя “Вянка”, падараванага Г. Гапановіч, у Літаратурным музеі М. Багдановіча захоўваецца яшчэ два зборнікі з аўтографамі-прысвячэннямі, падпісанымі аўтарам у адзін дзень – 22.III.1914 г.: “*Тете Магдалине на память отъ автора. М. Богдановичъ*”; “*Тете Маше отъ любящаго ее автора. М. Богдановичъ*”. Цётцы Магдаліне падпісаны таксама асобны адбітак артыкула “Краса и сила” з часопіса “Украинская жизнь” (1914, № 2): “*Старой тетке Магдалине любящий ее авторъ. М. Богдановичъ*”.

Адзін аўтограф-прысвячэнне сябру па яраслаўскай гімназіі на тытульнай старонцы “Вянка” захоўваецца ў аддзеле рэдкай кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь: “*Николаю Рафаиловичу Кокуеву отъ автора. М. Богдановичъ. Ярославль. 1914 г.*” Гэты аўтограф трапіў у бібліятэку да галоўнага бібліёграфа Н. Ватацы ў 1971 г. з Ленінграда ад Мікалая Іванавіча Лілеева, пляменніка гімназічных сяброў паэта Мікалая Рафаілавіча і Рафаіла Рафаілавіча Какуевых, сына іх сястры Ганны.

Мікалай Лілееў захоўваў таксама аўтограф М. Багдановіча на адвароце партрэтнага фотаздымка 1911 г.:

*Я вспоминаю дом старинный,
На тихой улице фасад,
И небольшой уютный сад,*

*И двор просторный и пустынный.
На нем кипели игры наши:
При общем шуме взмах руки
Вдруг брал “на вынос” городки,
И смех звучал при виде “каши”
И т. д. и т. д.
Конец остается за мной. Не поминай лихом!
Ярославль. 24.VIII.1914 г.*

Фотакартка з аўтографам была падаравана М. Какуеву. З 1981 г. аўтограф захоўваецца ў Літаратурным музеі М. Багдановіча.

Музей захоўвае таксама фотаздымак М. Багдановіча 1909 г. з аўтографам:

*Я, нядужны, бязкрыдлы паэт,
Помню, раз пазабыў сваё горэ,
Бо ў той час атрымаў ваш прывет.
Я – нядужны, бязкрыдлы паэт:
Мо ня выкажэ вам трыолет,
Дык хоч гэты партрэт хай гаворэ,
Як нядужны, бязкрыдлы паэт
На гадзіну забыў сваё горэ.*

*З шчырым паважэньнем М. Богдановіч.
Яраслаў. 3.II.1910 г.*

Фотаздымак быў дасланы М. Багдановічам Сяргею Палуяну. Да 1951 г. ён захоўваўся ў Уладзіміра Фёдаравіча Бахонкі, родзіча С. Палуяна, потым быў падараваны Літаратурнаму музею Я. Купалы, а ў 1991 г. падчас адкрыцця экспазіцыі ўрачыста перададзены ў Літаратурны музей М. Багдановіча.

Апошні з аўтографу М. Багдановіча, які захоўваецца ў музеі, уяўляе з сябе два лісты паперы. Першы ў разгорнутым выглядзе мае памеры 17,5×44,0 см. Ён складзены ў чатыры разы і ўтварае такім чынам восем старонак. Усе восем маленькіх старонак запоўнены рукапісным тэкстам па 16 радкоў на кожнай старонцы. Другі ліст складзены, як і папярэдні, да памераў 17,5×11,0 см, утварае 16 старонак, з якіх рукапісам запоўнены толькі 5. Усе запісы зроблены простым алоўкам, напісаны вельмі дробна, са скарачэннямі, дрэнна бачныя, амаль нечытальныя. Рукапіс без подпісу, прысвечаны ўзаемаадносінам паэта з крымскай сяброўкай Клавай, з якой ён сустраўся ў Старым Крыме летам 1915 г. Рукапіс расчытваўся ў Навукова-даследчым інстытуце судовай медэкспертызы Міністэрства юстыцыі Рэспублікі

Беларусь, аднак трэцяя частка тэксту не расчытана, цэласнага ўражання ён не стварае.

У Беларусі вядома яшчэ некалькі рукапісаў М. Багдановіча.

Тры аўтографы захоўваюцца ў рукапісным фондзе Інстытута мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі:

– уласнаручны спіс вершаў, апавяданняў і артыкулаў, апублікаваных у рускім друку 1912 – 1914 гг. Адзін ліст;

– уласнаручны запіс афарызмаў і асобных моўных выразаў. Напісаны чорным чарнілам на трох лістах паперы ў лінейку (шэсць старонак), колькасць радкоў – 107;

– аўтограф эпіграмы, напісанай у форме трыялета “Николай Иванович! Вы ли?..” (1916 г.). Напісаны алоўкам.

У Беларускай дзяржаўнай архіве-музеі літаратуры і мастацтва ёсць тры аўтографы М. Багдановіча: запісачка, адрасаваная Зосьцы Верас падчас гульні ў “пошту” ў “Беларускай хатцы”; паштоўка, адрасаваная з Крыма ў рэдакцыю “Нашай Нівы” з замаўленнем падпіскі на два месяцы; ліст да брата Льва ад 20.ІІІ.1914 г. на адвароце бланка паштовага перавода ў Маскву.

У Літаратурным музеі Янкі Купалы захоўваецца аўтограф перакладу на рускую мову верша “Жніво”: *“Из Я. Купалы Созревших хлебов золотые посевы...”* Верш напісаны чорным чарнілам. У аўтографі 16 радкоў.

Аўтограф перакладу верша “Жніво” Я. Купалы з невялікім адрозненнем у радках і подпісе захоўваецца ў Расійскім дзяржаўным архіве літаратуры і мастацтва ў Маскве разам з яшчэ трыма аўтографамі. Другі рукапіс – пераклад на рускую мову двух вершаў украінскага пісьменніка А. Крымскага: “Пальмы гордые и лавры...” і “Теплый гром. Цветет черешня...”. Трэці аўтограф з РДАЛМ – паштовая картка з Яраслаўля ад 26.04.1912 г., адрасаваная Валерыю Брусаву. Акрамя таго, у архіве ёсць экзэмпляр “Вянка” з дарчым надпісам яраслаўскаму сябру: *“Николаю Сергеевичу Ашукину, чтобы не так скоро забыл, М. Богданович”*.

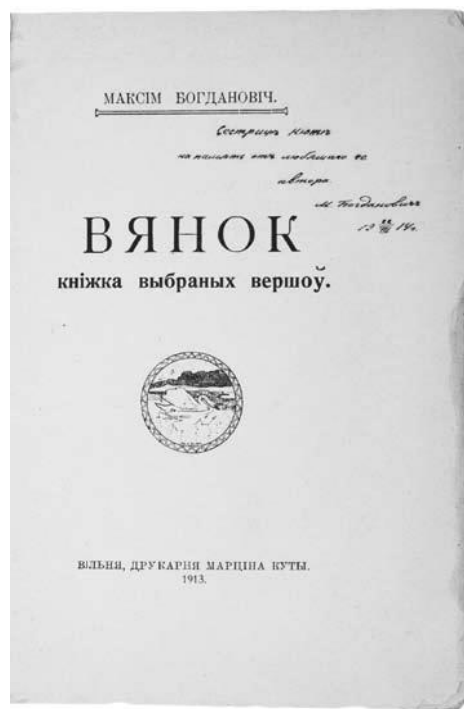
У аддзеле рукапісаў Расійскай дзяржаўнай бібліятэкі (Масква) захоўваецца ліст-віншаванне М. Багдановіча да вядомага рускага філолага Ф. Корша.

Большая частка вядомых аўтографіў М. Багдановіча захоўваецца ў аддзеле рукапісаў бібліятэкі Акадэміі навук Літвы:

- шэсць лістоў у рэдакцыю газеты “Наша Ніва”;
- два лісты ў рэдакцыю альманаха “Маладая Беларусь”;
- два лісты В. Ластоўскаму;
- шэсць арыгіналаў вершаў;
- дзевяць перакладаў вершаў П. Верлена;

– “P. S.” – заканчэнне артыкула “Глыбы і слаі”.

На захаванні ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі знаходзяцца дакументы Мінскай губернскай харчовай камісіі і Мінскага аддзела Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны. Там таксама ёсць аўтографы М. Багдановіча, бо ў названай камісіі ў 1916 – 1917 гг. паэт працаваў сакратаром, рыхтаваў дакументы і падпісваўся (дзевяць аўтографаў), а для таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны пісаў тэксты прашэнняў (два аўтографы).

Тытульная старонка зборніка “Вянок” Максіма Багдановіча з дарчым надпісам Ньюце Гапановіч.

Беларускімі літаратуразнаўцамі зроблена вялікая праца па росшуку і даследаванню аўтографаў М. Багдановіча пры падрыхтоўцы збораў твораў паэта і каментарыяў да іх. Аднак спецыяльных прац, прысвечаных рукапіснай спадчыне класіка літаратуры, няма. Пошукі новых аўтографаў працягваюцца. Ёсць падставы меркаваць, што нямала іх захоўваецца ў дзяржаўных архівах і ў прыватных асоб, на паліцах бібліятэк і ў сховішчах музеяў.

Спіс літаратуры

1. **Мачульскі, В.** Апіс рукапісаў М. Багдановіча і матар’ялаў да яго біяграфіі / В. Мачульскі // Творы / М. Багдановіч. – Мінск : Выд. Інбелкульты, 1928. – Т. 2. – С. 385 – 400.

2. **Ватацы, Н.** Максім Багдановіч. Паказальнік твораў, аўтографаў і крытычнай літаратуры / Н. Ватацы. – Мінск, 1977.

3. **Ватацы, Н.** Шлях паэта. Зборнік успамінаў і біяграфічных матэрыялаў пра М. Багдановіча / Н. Ватацы. – Мінск, 1975.
4. **Смолкін, М.** З рукапіснай спадчыны Максіма Багдановіча / М. Смолкін // Польша. – 1958. – № 3. – С. 175 – 182.
5. **Скалабан, В.** “...В это суровое и важное время” / В. Скалабан // Неман. – 1981. – № 12. – С. 141 – 149.